

50 ЧЫГА ЧЕДИР 82 ХОНУК АРТЫК БОИ

ШЫН

1967 г. АВГУСТ 16 СРЕДА №193 (6830). Өртөө 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Соединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

ЖЕРЭЭЖЕННЕР ЧӨВҮЛЕДЕРИ

Бистия чуртубуска херэженинрия ден эргези Октябрь революциянын чаалап алымшыкынын ачында чедип алдынга.

«Совет эрге-чаргыра нациларнын дең эргелини болгаш оларнын бот шиктиреттинер эргезин чарлаан. Ангы, ызыгуур айны-биле олган хуваар, ачыгуу айны-биле артын тамчыкты эрге амалар чорук уулактаттыган, херэжени кижикини эрге-шөлээ чоң болу байлаан дурумчулуг бымылган дарамчылаадыг хоюлулары күш чок болдуруган».

«Чоокта чаа «Тес-Хем» сохототун ыраккы аалдары — Орукку Шынаанын малчынарнынга район төвүнчү херэженин чөвүлелинин төлөөлери аалдап чоран. Оларнын арамында амдырал хандырылга черини мастерлер калы чоруп, малчынарнын адык-хевия быжып берип, дараткан чаа херэженин чыгыларын ап, чурукка тарттырып берилдизиенер.

«Республика солунарнын, радио комитетинин редакцияларында, чер-черде херэжени чоңуту амдыралын чыраткан хей-хей чагаалар үзүктөл чок кээп турар. Амдыралдын бо таланы бистия бижикчилеринин ки-чэгейге ап турары черде чөптүг.

Аалдарын бижикте турсактаан «Эң дээр чөвүлел дөш» деп республиканын херэженин чөвүлелинин арасында калбарган социалистик чарыкында 247 херэженин чөвүлелери кирип келген. Бо арасында чер-черде чөвүлелер биче эвес ажылды кылган. Олар хоорай, суурларын нотаапчылар, оларнын нияти культуранын бедилер таланы-биле ажылды күштедирген, ылангы аңгы-аңгы чурталга байынарнынга, калтын өглерге чедип боттук хемчеглерин ап чоруткан.

«Юбилей чылын чазы республикада чуртагычылыг черлерге ногаа айман болган картофадын массалыг олуруттууну чазы болган. Түңкелде ногаа тарылтканын кичээгейге албай келген чамдык Тес-Хем, Бай-Тайга, Барымы-Хемчик, Чоон-Хемчик шыкша районнарнын ажылчы херэженинрин ортузунда ногаа өстүрү тускай эвенелер тургустунган, колхозчу азы сохот ажалчыларын херэженинрия өргөлөрүнүн кургалыг ногаа айман тарып алдылаанар.

«Чер-черде херэженин чөвүлелери колдуунда-ла турар черини аайы-биле кылдыр ажылды планнап, салган согуланынын күсөлдөдиг болуру дөш чоңуу организастап, деминг ажылдап келген. Амгы үде республиканын районнарнында херэженин чоңут эркен чартык чыда ажалчынын түңкелдип үндүргөн тускай сөйттары артып, анаа моон сонгаар байырлаага чедир чүпү кылза экия эрдене тодарай айыккан шиктирлерин хүдөп ап турарар. Ныдыг уралдар Танды, Эрвни, Барымы-Хемчик, Каа-Хем районнарныга артыккан. Ол районнарда херэженин чөвүлелери ух уралдарга белеткедиг учурашканын сөйттарыни организастыгы артып турары херчелен турар. Сөйттарга херэженин хөл-биле дөшү, сипиш кылган нарын кылымдарын, ханз солунарнын, тыва болгаш эске-даа удустарын бималдарыны шикитинген адым-буру парын меменинрин дөштөгөлөрүн организастаан.

«Эркен чартык чыда маддан алыр продуктуларын бүүдөрүнүн таланы-биле Барымы-Хемчик районун кедээ ажал-агыннын ажал-ишчилери районнар арасында чарыкка берги чери эвлээн, СЭКП обкомунун, Министрлер Чөвүлелинин болгаш профессионалдар эвлелинин област чөвүлелини шилдир кынал түтү-биле шыкнаткан. Ол районун «Большевик» колхозуну херэженин чөвүлелинин (Даргазы Александр Кара-Сал) ажылкыны дуржулга республикада сурагзаан. Бо чөвүлелдин (айказ дуржулгазын өөрлейри-биле кохозы Бай-Тайга, Чоон-Хемчик районнарнын херэженин чөвүлелеринин төлөөлери анаа аалдап көп, дуржулга солчунукуну семинары артыртынер. Мындыг эки ажылды чөвүлелерини ол райондан «Барык», «Шелпоз» сохоттарынын төптеринден баса салбарлаанга, Бай-Тайга районун Кызыл-Дагда, Тес-Хемини Орукку Шылаа, Эрвниини Мөрөн, Тандынын Хову-Аксы, Кызыл хоорайын харылаа министерствону, республика типографиясы, күрүне банкызы дөш эске-даа черлерден он-оңу-биле адал болуру.

«Самагадди суруну херэженин чөвүледи чагайыдыга таланы-биле эки херекти эгелдөө. Суурга ышт тарып тускай шөдү шылаан, аада, чаа төрүттүгүн бички уругларга турсактаан, ылавыда бир ыштчы рөмөл олурутуну чурчуткуган. Оон түңкелден мынар тараан ыштар будун улап адыла болу берген. Ынча чектер тараан, уруглар ойнаар черин аңгылаан, чаптарга болгаш мектеп саңдайлары ташартып кылгылаан. Бо дөрге чуртагычылыг черлерге кылып ап болуру ёзууду-ла ажыктыг эгелдөөчүн-дир.

«СЭКП обкомунун херэженин ортузунга ажыл чорудар секторунун чанында 13 киши составтыг тускай чөвүлел ажылдап турар. Оң кижигинери маанган районнарныга барып, чер-черде херэженин чөвүлелерин практиктик дузаны чедип турарлар.

«Кылдынган чамдык эки ажылдар-биле кадды чөптөстөр ам-даа хей. Ылангыга көздөс уругтар албан черлерини чектелири кончут эвенч, уругтар асылдерини болгаш садарынын кижизикчилерини шилди, оларны өөредип алыр чөптөстөр ам-даа чогуур негедеге дүштүр туртупсаан. Партиянын Программында бичи чаштары коммунисттик ёзуга ажалчыларын херэженин овалдан демделдөө. Уругтарга хей-хей адык-садарын ажалды, оларын шын чып кижизидери совет херэженинрия, ылангыга чөвүлелерини саңгараттыгына чуугаа сорулган. Уругтар албан черлерини туудагыры калбартынын чуугалаап он, оң кижизикчилерини шилдир, оларын өөредип херекте чөвүлелер чогуур кичээтейши салыр ужураат.

ССРЭ-нин культура Министерствозунун Бүгү-эвилел каттыжыкшыкынын Күрүнө циргинин артистери эштер А. А. Александровка, Ю. В. Оскалоога Тыва АССР-нин алдарлыг артизи деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында Тыва АССР-нин Дээди Соединин Президиумунун Ч а р л ы ы

Цирк урай-чүдүтүге ачы-хамыаазы дөш ССРЭ-нин культура Министерствозунун Бүгү-эвилел каттыжыкшыкынын Күрүнө циргинин артистери: Александр Александрович АЛЕКСАНДРОВКА, Юрий Владимирович ОСКАЛ-ООЛГА Тыва АССР-нин алдарлыг артизи деп атты тыпсыр. Тыва АССР-нин Дээди Соединин Президиумунун Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА, Тыва АССР-нин Дээди Соединин Президиумунун Секретары К. ДИНГА.

ССРЭ-нин культура Министерствозунун Бүгү-эвилел каттыжыкшыкынын Күрүнө циргинин бөлүк артистери Тыва АССР-нин Дээди Соединин Президиумунун Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында Тыва АССР-нин Дээди Соединин Президиумунун Ч а р л ы ы

Цирк урай-чүдүтүге чедип алган чедикшиктери дөш баса республиканын ажылчы чоннарнын күл-дүртүгү хандырылгазыга адыктейип киришкени дөш ССРЭ-нин культура Министерствозунун Бүгү-эвилел каттыжыкшыкынын Күрүнө циргинин артистери: Алевтина Ивановна АЛЕКСАНДРОВНА, Хомишук Саяк БЕЛЕК-ООЛДУ, Клара Оюновна ДАНЧАЙ-ООЛДУ, Анатолий Григорьевич ЗЕВТИ. Тыва АССР-нин Дээди Соединин Президиумунун Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА, Тыва АССР-нин Дээди Соединин Президиумунун Секретары К. ДИНГА.

Кызыл хоорай, 1967 чылдын август 8.

Цирк бо сөс Тожудан Өвүр, Эрвнен Бай-Тайга чедир тыва черге барык ай дургууда дыналыш келген. Цирк оюнуу магалып көргөн малчин, тудуугу, ажылчы, аңчы, илтигенит—бүтү кижилер сеткилд ханган. 31 катал болган оюнуу 50 муң ажыг көркүкү согуурааны 30 муң херезини ол-дур. Совет Тываанын ажылчы чонунуң культурулг амдыралынга өөрүнүктүг болулушуну болган, цирк артисттеринин оюл-тогулаалыг байырладыг халыктын ставдонуу тургусуна улуг өргөөгө артык поведиелдиг болган. Бүгү артисттер, оңи иштинде РСФСР-нин алдарлыг артисти, Тыва АССР-нин улустун артизи В. Оскалоол баштаан бөлүк артисттер сөөгү оюнуу көргүзүп турда, адыш чаксаакшылары уду-дараа диниреп турган, пионерлер оомоон чүтүргүлөп келген, чекеткери түтүп-даа тургулаар. Оюнуу доозулган соонда, ажалчылар шүштүзү аренага үтүлөп келген.

Уттундурбас үделге

Тыва АССР-ин Дээди Соединин Президиумунун Даргазы эш Долчанама, СЭКП обкомунун секретары эш Шойту болгаш өскелер-даа аренага тугускан ийдинрин чынгыга чөд бердилер. Тыва АССР-ин Дээди Соединин Президиумунун чамдык артисттерге хүндүлүг атты тыпсыр. Хүндүлел бижиктер-биле шаңнаар дугайында Чарымы Дээди Советтин Президиумунун секретары эш Динга номчуу дыналыш соонда, ол шаңалдарын эш Долчанама түг-түс кижилерге тыпсын турда, көргүчүлөрүн диктирет улуг чаксаакшылары, хөгжүмүң байырладыг үвү оңуу уду-дараа үе кирип тургулады. Дараазинда ийдирге эш Долчанама үнүп келген, үвү чуугалаан. — СЭКП обкомунун, республиканың Дээди Соединин Президиумунун

МАЛ ЧЕМНЕРИНИН БЕЛЕТНЕЛИ ХҮН ДЕМДЕГЕЛИ Мал чемнеринин белеткени республикада ам-даа оюжум чоруп турар. План түгөе 20,8 хуу күсөттүгөн. Ол болза эргези чылдык ол-ла үшөгө денлээрге 9,5 муң тонна эвенч-тир. Он хонукта немезде өздүгө чүтө 10,6 муң тонна болган, ол мырыдай эвенч. Ындыг оюжум теми-биле ажылдап болбас. Республиканын колхозтары болгаш сохоттары улзава тараанын массалыг ажап алымшыкына кирер. Ол чорук байлаады алаң бергеделин, немезде транспорт болгаш кижилерини мобилностарын негээр. Ынчанга мал чемнеринин белеткени дүргөдөдүр төлөдө, тараанын массалыг ажап алымшыкына чедир артык каш хонукта бүгү хемчеглерин алаа чогуур. Бар турар бүгү техниканы амыга киртип, ону шын амылгаар херек.

Партия ажылдакчыларынын семинар хуралы Дүң СЭКП Тыва обкомунга СЭКП-нин Кызыл хооромунун болгаш районнарнын бирги секретарларынын болгаш райондарга партия чырымыкшыкынын кабинеттеринин эргелекчилеринин семинар хуралы болган. Ону СЭКП Тыва обкомунун бирги секретары эш С. Н. Топа амыткан, амгы үде республика маддан алыр продуктулар таланы-биле социалистик хуажалелерини күсөлдөөнүн, ийтинини амылга чөптөр салгыт мал чөптүн болууна азырынды таланы-биле ажылдык адык-агылдары, районнарда бийлинин чоруп турарынын дугайында түгө чуугалаан. Оон дараазинда чаа өөредиле чымык партия чырымыкшыкынын системасында белеткелер дугайында алтырган чуугалаалык СЭКП Тыва обкомунун болгаш Кызыл хооромунун чамдык политкүрүлүмү С. С. Соия партия чырымыкшыкын удурут таланы-биле партиянын ажалкынын дугайында болгаш ол-ла политкүрүлүмдү ажалкынын белеткелеринин, ораакчынын В. П. Сувор, ВЛКСМ Тыва обкомунун секретары Д. И. Тиний олар «Партиянын болгаш комсомолду политкүрүлүмдүн системасын структуралык дугайында илеткелдерини омыгылаан. Ол шыкша СЭКП Т. Н. Филиппов дүжүг ажап алымшыкынын дугайында илеткел кылган. Чуугалаалык алтырларга таланы-биле саяк-оюл солугуламы беэ болган. А. ЧАРАШ-ООЛ.

Ажаап алымшкы а жылдары ШАЖ ДУШКЕН

Кызылдын «Кок-Тей» сохотунун тараажылары юбилей чылдын түгүдүн республикада мурып ажаап эгелдөөнүн салгыга киргенин дүңүң солунда тамшык болгай селер. Ажаап алымшкы эгелдөөнүн ушкү хонууда, сохотуң үч бригадаларына барып, ажал-херекти калчар чоруп турары-биле тамшыктыс. Ажыл-биле чуугалаарга, «Кок-Тей» сохотуң хову бригадалары бо чылдын дүжүдүн ажаап азырынга болуру-чогууру-биле белеткенип шыдаанга үдө деп үчүе дөрлөк-ла бийден берген. Оң тодарай чиктери бо: Бирги болгаш ийги бригадазын чыгыс хову тараанында кадды тургускан. Дүштүн чөң чедер бей бергенде анаа чөд бердилер. Бүгү-ле кижилер миде-мында тургусулаан техникаларын чанында. Ажаап алымшкыга кирер техниканын сөөгү септелгелеринин үргүлүлөн турары ол. Бир болу ажылдап турган механизаторларга келгеш, айтырдымыс: — Көзидеңе кирип эгелдөө бе?

— Чок. Бистия участоктур тараан ам-даа бышпаан, чедир кылдымын түддөрүнүн белеткенип тур бис. — Бышканаан, ангылап ажаап алымшкыны чоруду болбас бе? — Чок, ону эгелдөө дугайында айтышкың албай бис. — Эске бригадалык бышкык тараанын келп, дулааласыз? — Агрономун айтышкымын херек. Ажаап алымшкынын ушкү үтүлгө берги, ийги бригадалга байдал ийдиң турган. № 3 бригадалык участогуна (бригадир эш Салыкын) тараа бышкып, көзиде мында эгелдөөнү билп алган. таптыг-ла дүң турда бердилер. «СК-6» деп күнүдүк бөк комбайнар келип кире, брииктер, олар чөң талда мылгады чоруп турарын дыналыш, өөрөнилдөө-даа аяак. Ол арамында бистия тамшыкка бир амык ар комбайн дугуу чүртүрү идип келгеш, черге сал болу-ла карганым, чазып эгелдөө. Ол бот-ла комбайнер эш Салчак. Тургадан он метр ырайын чорда-ла ком-

байнын согуу дугуу чартып калган. Мурында чылдарда чамап турга-турга, ам чамашкы салыр чер чөң апарган калтангымык ирик камера болган. Чаматтыгымык ирик болганда калчар. комбайнер мастерт-диги эш Метелькович машинамык кыстыкчыпкан, сохот тевелге — кол ийжер Валыкынды халкан. Каш-ла метр артып чорууза база бирээ тургушкан тур. Ол база азындо удурутчуу эш Кочковтун комбайн. Сүг соодар ралматор чартып чытай берген-дир. Кочков база-ла ралматор дилеп чоруп каян. Чылдын-ла бедик дүжүг өвөр боорга, ол черини механизаторларынын «Алдин мыгыл» деп ады берген участок бо-ла болгай. Уш комбайн ажылдап турар ийик, Ынчалда-да өөрүшкүсү база ошту. Чүд дөш, ол үч комбайнын чүргө чыгыс Эдуард Васильевич комбайн шүлуун амылдан тур. Эске ийини № 9 болган. № 22 комбайн база-ла «арыларын» болган. № 9 комбайн — эш Яковтун. Ол тарааны четте бастырас, бүүд-бүүд мажартканы саваң-биле дүжүктү маан, ам мында ажылдап турар кижилер арте машинанык барган, ке-

удуң-да мурында алтердирин чөптөдөр көрүр. Бисе шаңалдарын тыпсын, сеткилд хангылаң байыраадыг үдө турары өөрчүгү-дүр. Ынчанга алдарыг ат алдыларың, Хүндүлел бижиктер-биле шыкнатканымың, бүгү артистерини мурыулаан үзуу-биле чөптөрүнүң ийгергелөөни. Байкырт өштер, анаа-ла байыркы эвес, ханзы дарымында ужуражырымыс дөш байдыр! — Бо сөөстөр көрүктүлөр улап өөрүшкү-биле үтүк, ажалчыларга чаагай орукту күнөп, дийментиг адым часкап тургарын. Директор бистия коммасы — Ханз автономиял облыстын ажылчы чонуга оңу көргүзүп бараан болуру-биле азыттыкылар.

Канаданын найысбилалынга чылбыг ужуражыкшыкын

ОТТАВА СЭТА-нын тускай корреспонденттери В. Михайлов биле С. Фоклин оларнын тамчытымында мында дөш: ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазынн бирги ораакчызы Д. С. Полянскийге баштыган Совет Эвлелинин төлөөлери Канаадага чөд берген. Совет төлөөлөр Монреальда бугу-делегей делегацияны август 15-те болуру ССРЭ-нин панковал хүндүчү байырлааныга киржир база Канаада конфедерациянын 100 чык болган оюнга холбаштыр анаа самалытуу чедип келген. Совет төлөөлөрн олуртуп алган автомашиналар мотоциклдериг хүдүлел чыксаалыгга үделеп алган. Алпенд аэродромуназ Оттавага чөрдүкп, анаа ийн чуртунг вайюнал туулары-биле шикетинген Парламент шөдүгө удуражыкшыкын ажалкытынын байырадыг түтүндүлө бичиле болган. Төлөөлөрнн чыктыгы Д. С. Полянскийге болгаш төлөөлөрнн кижизикчилерини канаада найысбилалдыг чуртакчылары ийн өөрүшкүдүгү үтүкүшөө, күдүмү-дара, шөлдөрүгө веткилдөө көлгөн. Хүндүлел тамшыккыны чыксаалык-чаны соонда ССРЭ-нин Күрүнө тивиян күсөлдөп, үтүг-боордодан ёзулду даштатканымын кылган. Төлөөлөргө бийр чедирбешөөн, Канаадын премьер-министр Лестер Парсон бистия чуртуузага Совет Эвилелине харылааларын чөп улап ужурудуалыг деп үзелдө

Подляскийге сөс бергей. Д. С. Полянский ССРЭ-ин Дээди Соединин Президиумунун, Совет Чазактын болгаш өң наповоалдыг Совет Күрүнениң бугу улустарынын өмүзөөнүг Канаада Конфедерациямык тургустунган хүндүлел бөр 100 чыл болган оюнга таварыштыр Канаадын чазалыга, удулууга чүрктин ханымандан байыр чедирген. Бо чыл бистия чуртуушкунуң чыл байырлап чылы болгай, ийчанга ол байырын чедирери менээ база харын өөрүчүг-дүр дөш. Д. С. Полянский оон ийнч чуугалаан. Совет Эвилелинин улустары делегейде аң баштайгы социалистик күрүневиң төртүттүгүн хүндүлел бөр бөжөн чыл болган оңу байырап артыртыны белеткенип турар. Совет улус эртен чурттын чүс чылдарын тургууда улуг бергелерин болгаш шалтыктарын амык эркенш, амык-агын, кууларга тургуушкунунуң бугу адырларына шыгаралыг чедикшиктерини чедип алган, ийчанга бөдүлүн тургуушкучу ажал-иыннин түңкелдеринге чоргаларын үделдээит. Бодунун чүртүгүн бойду байлактарыг ажалгаз чынгээлди амыртыга Канаадын талантыны удулуун кайы хере улап чедикшиктериг болганын база бийр бис.

А. АНР. Авторунуң фотогу.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ СПАРТАКИАДАЗЫ

Тукту көдүргөн

Совет эрге-чагырганын 50 жыл өмүгө алдарынан республиканын национал спорт талаасы-биле юбилейлик чылдың спартакиадазы эрткен субботада 12 шапта эгелзэн.

Кызылдың элзэн хей албан, бүдүрүлгө черлери ийи дыштаныр хунуңг неделаже шикчезинден бээр ай чедип турар. Дыштанкычлар спортчу хунуңг чаңыл болгон ба солун маргылаазын көр дөз баш бурунгаар четкилеп көргөнөр.

Спартакиаданын программасы эгеле-даа оң байырлыг ажыдышынын 16 шапта болгон. Сөөлгү чылдарда РСФСР-ниң зона аайы-биле маргылаазаары бөзүн шак мындык байдалды болуп эртин турар. Ынчаңгай ичансар, спортка ынанкыштыг хей көрүчүлөр амыл хунуң ам-даа дооскан. Мынчангыш ба спартакиадазын байырлыг ажыдышынын 16 шапта эгелзэни-даа чөл.

Спартакиаданын парадына киржири-биле спортчулар чыскаалыпкан. Судья Н. С. Напustin — 9 номанда 130 ажыг спортчулар спартакиадага киржири-биле бөлөн — деп рапорттаан.

Спорт нийтиледериниң болгаш организацияларының республика чөвүлениң дарагыз ши Н. Бегти спортчуларга байыр чедирбишаан, улуг-улуг чедикшинерки болурун күззэн.

Юбилейлик чылдың спартакиадазынын чызыл тугун көдүрерин эркен чызыл бири чери алган «Спартак» спорт эки-тура нийтиледериниң төззөлеринге тывысман. Парад сөөлүндө стадионун ол-бо талаарына маргылаа эгелзэн. Национал спорттун каныг хөйиринге ынак, оң көрүчүлөр шилип ап болур турган.

Спартакчылар тишлээн

ТЫВА ХУРЕШ

Уш хун үрүлгүчүлээн спартакиадазын программанын кал черин тыва хурештин деңзи аайы-биле маргылааза элзэн. Эң чик деңзиге Вурден келген Кызылдың № 2 ортукам школанын өөреникчизи Владимир Мандан-Хорлуу ондаланп, бодунун таварышкан онгаларын чик ашыкшаз, 1967 чылда республиканың чемпиону болган. Эрткен чыгыш чемпион Барыын-Хемчик районун мезги Ооржак Негел-оол ба удазында ийги чери элзэн. А Лайдып Кызыл-оол (Тес-Хем) үшкү чери алган.

Чик деңзириниң мөгелеринден ба-за-ла Вурден районун аныя мезги Монгуш Чыргал-оол тергидизэн. Ол 14 мөгениң 12-иниң арыг октаан. Ынчаңгыш эрес-чашпагый хурешти талазы-биле Чыргал-оол көрүчүлөрүнүн махталын чедип алган. Ийги чери бо чызыл чаа-ла хурешил эгелзэн динамочу Арбаан Сандык алган. Ушкү чери Бай-Тайга районун мезги Тарый-оол Умар-оол элзэн.

Ортукам деңзиниң мөгелериниң хурешинге Монгуш-оол Биче-оол (Улуг-Хем) шүүлген. Бо чызыл май 9-та тилекке хунуңду шүүлген (аныя мези Улуг Бадыйлар-оол (Барыын-Хемчик)) Биче-оолга откаткш, ийги чери элзээр умурга таварышкан. Оң чаңгыс чок-чуртуу «Большевик» колхозтун мезгизи Саяа Кызыл-оол база-ла эки түнүлдү көргүтүп, үшкү чери алган.

Аар деңзиниң мөгелериниң хурешин көрүчүлөр улуг сонуграл-биле көргөн. «Спартак» эки-тура нийтиледериниң спортчу Ооржак Дапыл мынга-даа откатпаан. Улуг-Хем районун төззэн Борбо Дадар-оол, Эркин районда Дугер Борбак-оол олар ийи-үшкү черлери дараалаштыр элзэн.

БУРАТ ХУРЕШ

Национал спорттун бо хөвири бистиң республикада баш элзэн-не непертези. Ол хурешке содун-шүүшү чок хурештиден өске тыва хуреш-биле чөл ылгалы чок. Маңаа база-ла дөрт деңзиге демсел шымыр болуп эртен.

Уш хун үрүлгүчүлээн хурештин түнүлдиге Александр Чувдуң («Спартак»), Хомушчу Киров (Бай-Тайга), Семен Бедарев («Спартак»), Владимир Крипан (Барыын-Хемчик) олар тус-тус деңзиге республика чемпиону болганнар.

Уш хунуңг түнүлдиге «Спартак» командазы бири чери. «Динамо» ийги чери, үшкү чери Барыын-Хемчик районун спортчулары чаал алганнар. Тилекчилерге арктик шапалдары болгаш республиканын спорт чөвүленин махтал бикиттерин тывысман.

А. СОДУНАК,
А. КУМАЯК.
Фотодары автордарыны.

Тулган чемпион Ооржак Дапыл

Спартакиаданын ийги хунуңду ВЛКСМ өбөмүүн болгаш спорт эртен каныг нийтиледериниң шаңалы дөз 64 мөгениң хурештиң өкөресинде ортиган. Ол хун республиканын тулган чемпиону дөз 64-түн хурештиң 4 шапта эгелзээр деп көрүчүлөр баш бурунгаар билип алган. Шынал-ла айытан шаптыг сөөлүндө мөчөк-мөчөк шытаннардык мезгелер шөлдүк ортуңуңге нийтэ-биле дөзүл үшкү келдиге, көрүчүлөр алдып чыскаалкыны-биле үткүп алган.

— 64-түн баштайгы салым эгелзээр-дир бис — деп, судья коллегиязы чарлапкан сөөлүндө. Улуг-Хем районун төззээр Монгуш-оол Биче-оол, Борбо Дадар-оол, Владимир Суге-Мадыр, Тес-Хемден Сагаачы Кызыл-оол, «Спартак» спорт эки-тура нийтиледериниң мөгелери Монгуш Бай-оол, Александр Чувдуң, республиканын болгаш Кызыл хоорайның хурешинге каш узаа шүүлтүп келген Ооржак Дапыл болгаш Таяды райондан келген Федор Ондар

олар боттарының огагарын чик ашкан. Ушкү салгыга Сагаачы Кызыл-оол биле «Спартак» нийтиледериниң бири разрядчы мезги Александр Чувдуң таварыш берген. Сагаачы бодунуң бүүрүлгү артың оң бүүдү-биле дептишан, ол-ла талазыңче чаа турдарга, Чувдуң чөргө барган. Ол мыкш Төлүш Монгуш-оол (Чөөн-Хемчик), Чаш-оол Мадыр-оол (Динамо), Ооржак Дапыл, Сергей Монгуш («Спартак»), Монгуш-оол Биче-оол («Спартак»), Маринус Зренчи («Тере-Хел») колхоз, Иван Магбал (Эркин) олар оналарын откаш, эсе мөгөге арктаннар.

Дөрткү салгыга Ооржак Дапыл «Тере-Хел» колхозтан келген Маринус Зренчини, Төлүш Монгуш-оол Иван Магбалды, Чаш-оол Мадыр-оол Сагаачы Кызыл-оолду, Монгуш-оол Биче-оол Сергей Монгушту откаш. «Динамонун» анык мезги Чаш-оол Мадыр-оолду бо хурешке чедип-шынын хурешинге махтас арга чок. Ол ады үмөй чөраан анык

мөгө көрүчүлөрүн махталын чедип ап, чараш хурештин талазы-биле өске мөгелерден ылгалып турган. Ылангыч Монгуш-оол Биче-оолду хол даяңдыртырга судья коллегияны хайып деп санааш, каттап хурештирген. Ынчангыш каттап хурештиргеге Биче-оол откашкан.

ВЛКСМ өбөмүүн шаңалы дөз республиканын тулган чемпиону шилири-биле салган 64 мөгениң хурешинге «Спартак» нийтиледерини мөгө Ооржак Дапыл шүүлген. Улуг-Хем районун төззээр Монгуш-оол Биче-оол бодунун адын сыйкып үжүрүлөшкөн. Ушкү-дөрткү чери Чаш-оол Мадыр-оол («Динамо»), Төлүш Монгуш-оол (Чөөн-Хемчик) олар улекшэн.

Ынчангыш бири 4 чери элзээр мөгелери махтал бижжигер-биле болгаш өртекти түдүр-биле шалпаан.

ЧУРУНТА: шүүлген Ооржак Дапыл, Монгуш-оол Биче-оолду тепкеш, чаа тудуп, откап турары.

Часпас адыгжылар

30—40 метрге маргылаазаында эгелзэн. Оолдарын маргылаазаы кайыда дистанцияны В. Барабено («Спартак») часпас адыгы мөгө-жизин көргүтүп, мынга-даа аштырбай 128 санын аткан бири чери элзэн. Хөрөжөөк адыгжылардан Барыкына 143 санын аткан база бири чери элзэн.

Кара аларына эр улустун 50 метрине Манайков, Фунтик болгаш Черинеш оларын азынага демсел оңа солун болуп турган. Эр-

кен чылдың чемпиону Манайков бо демээрге өөрүндө түс адыг санын ажып аткан хөй санын команданынча чаалап бербишан ниини бүтү тем-тедиге тирлерге бири чери ол чаалап алган.

Маргылаазаы түнүлдиге ниити-биле «Спартак» нийтиледерини адыгжылары 958 санын, «Динамо» 893 санын, Барыын-Хемчик районун «Большевик» колхозунуң командазы 221 санын аткан 1—3-кү чери элзэннер.

3840 кг-ны көдүргөн

Шей көдүреринге чик, ортукам аар деңзиниң спортчулары юбилейлик чылдың спартакиадазын бири чер дөз маргылаага «Спартак», «Динамо» нийтиледеринден, Вүр, Эркин болгаш Барыын-Хемчик райондардан 12 шилиндек спортчулар киршишэн.

Чик деңзиге шей көдүреринге И. Чижов 108 санын, чөрткү аар деңзиниң Белогонев 121 санын алгаш, боттарының деңзи талазы-биле удурлаңкычларын чикти-биле ашкыш, бири чери элзэннер. Эң аар деңзиниң шей көдүрүкчүлери — Большов («Динамо»), биле А. Кочетков (Ах-Довурак) оларнык азынага демсел солун болган. 32 кү шөйкү ийи холдап көдүреринге аларнык кайызы-даа 60 каттап көдүргөш дем-шеше-даа, А. Кочетков чаңгыс хол-дап дөрт болгаш откап көдүреринге удурлаңкычзын тилээш, эң аар деңзи талазы-биле бири чери элзэн. Ол дөзрге ниитизин-биле 3840 кг-ны көдүргөн ол болуп.

Шей көдүрериниң талазы-биле маргылаазаы түнүлдиге «Спартак» эки тура спорт нийтиледериниң командазы 381, «Динамо» 244, Барыын-Хемчик 133 санын боттарының немандаларына чаалап ап, 1—2—3 черлери тус-тус улекшэннер.

Бо маргылаага Саргов (Улуг-Хем), Кочук (Вүр) баштайгы хун-

БАЗА КАТАП БАКЛЫКОВ

РСФСР-ниң Сибирь улустарының национал спорт талазы-биле маргылааза чыч бүүрү чачыл болуп эртин турар. Оң программа-зында тыва, бурат хурештер, ча алары, шөй көдүрери болгаш чериниң узунун акуттап халыңы кырап турар. Ынчангыш спартакиадазын программа-зында черин узунун акуттап халыңы кырап турары мөгелери таварыпта эвес.

Маргылаазаы бо хөвири үш ызы халың биле өртүргөн. 1965 чылда Сибирь улустарының маргылаазаына Россия Феде-

рациязының чемпиону, Якут АССР-ниң спорт мастери Василий Баклыков үш амыл талазына шикти-биле ашкыштыр-солуштур болгаш кыш буттал халың тургалым көрүчүлөр согуургал көрүп олурганнар. Баклыковтың Евгений Шиков база чери улекшэннер.

Енисей бири черде

Бүт бөмбүүнүң тала-зы-биле бири чер дөзүл үш ызы халың биле өртүргөн. 1965 чылда Сибирь улустарының маргылаазаына Россия Феде-

Калыңкылыгың ча алдып турары.

Редаторнун ораалкчызы Д. О. БЕГЗИ.

КИНО

АВГУСТ 16-ДА

«НАЙРАЛ»: «Кавказская пленница» 9, 20, 11, 05 шаптарда. «Демия чемпионы» (I, II сериязы) 1 шапта. «Византий садыгының хөрөңдизи» — 4, 5, 55, 7, 50, 9, 45 шаптарда.
«КАА-ХЕМ»: «Олео Дунди» 3 шапта. «Фантомас» 5, 7, 9 шаптарда.
«ЧАЙЫ ТЕАТРА»: «Дирин кара» 7, 9 шаптарда.
«НИСЕЙ»: «Любит не любит» 9, 40, 11, 30 шаптарда. «Ан хан» 3, 30, 5, 30 шаптарда. «Новарство и любовь» 7, 30, 9, 30 шаптарда.
«ВОСТОК»: «Шымырлар суг дүүнүндө» 1 шапта. «Человек без горной» 3, 7, 9 шаптарда.

СЭКП-ниң Кызыл хоорому 1967—1968 өөрдөггө чымыл жарыкка-деневиңде нежези университеттинге элечек баулар дыйлаңчылар хузаан ап турар. Марксизм-ленинизм университеттик партия өөрдөггө-зиниң системаны дамчыттыр политехника дөзү ортен билини бээр. Алар партия организацияларының сандаларың баулар ортукам болгаш дөзү эртенгилери хузаан алар. Университеттин ниити факультетинге өөренир эртенер:

1. СЭКП төөгүзү.
2. Политэкономия.
3. Философия.
4. Эртенгиң коммунизмн үндөзюөрү.

Партия, ажыл-агый активнуй факультетинге өөренир эртенер:

1. Эртенгиң коммунизмн үндөзюөрү.
2. Политэкономия.
3. СЭКП төөгүзү.
4. Бүүдүргөн организастарының, планнаарының болгаш башкаарының үндөзюөрү.

Ниити факультетке болгаш партия, ажыл-агый активнуй факультетинге өөрениртин хуусаамы — 3 чыл. Чеди хонутка бар катпач эгелзээр. Октябрь 1-де кичээлден эгелзээр. Университетти бидиршишкенир хузаан алар комиссия бо чылдың сентябрь 20-ге чедип ажалдар. Комиссияның адреси: Кызыл хоорай, СЭКП хоорому, телефоннары 24-07, 29-55.

ДИЗЕНТЕРИЯ ДУГАЙЫНДА

1. Дизентерияда кижжи калчыл аарыг бээр? Дизентерия халдавырлыг аарыг. Ортукам ааран кижжи албан-биле кады дык хөй санын микробтарын үндүрер. Алч-чөмгө, аяк-савога аарыг кижжи турмаан холдары-биле дөггөндө азы сөөктер ховганда оларга микробтар чыгышар. Дизентерия микробтары агым сутга киреш азы өске-даа чүүдүлери дамчып ижер сут (кудукче, хемче) кирип болур. Алч-чөм-биле азы ижер сут-биле кады калдык кижжик ижин-шөйүндүүңге дизентерия микробтары киргенде кижжи аарыг бээр.
2. Куду олурутур апарган кижжи эмчеге бара эки бе азы боду эмпезе эки бе? Куду олурутур болганда эмчеге азы фальдигерге ынакка бар хөрек. Дизентерия чик хөвөрдө эртин турар болза, чө-жөө, багай шынырлыг чөмдө өскөлүдүдү олурутурдуңуң, оңу аарыг кижжи боду мпач шыдынас.
3. Амыл уези дизентерия үзүгүлөйдө чик хөвөрдө эртин турар. Дизентерияны хөвөрүндө ааран кижжи оң аар хөвө-рил-биле бир чөмөй эки эмвенир, шөвөр-леңири, алы-чөмөй шын таарыштары негеттинил турар. Ынчангыш дизентерия дала ааран кижжи бүүрү эмпезеге чыдып амнедир ужурут. Оң аар-даа, чык-даа хөвөрлери дөггөн тамаарыга чокка, ааран кижжи калдан-даа халдавырлыг: бир өвөс ол бодунуң бажыңыга турар болза, оң аарың чында кижжилерге тыпыс болур.

3. Хоочураан дизентерия деп чү? Ол дөзгө, дык хөй аялар азы каш-даа чылдар дүзүгүндө узамдыгтар дизентерия аарың болур. Алар-ла кадык шыпаш чө-рда-ла оң шпте дойду: куду олурутур, илти хөвөрлөр, аарып турар бээр, чамдыкка кижжи куду олурутур тура-ла тыркылаар-даа алаар.
4. Хоочураан дизентериядан бичин урууларын аараны үрү де дүзүгүндө доктмад өвөс бакалаарыңдан илерээр. Чамдык-та оларын бакаазы анаа, боттары эреш-шоош турда, аарыг баш каттап кирши эгелзээр.
5. Дизентерия аарыгын хоочураандыг хөвөргө шикиттеш талоздо, чүңү кында чогуурууз? Дизентерияны, чик хөвөрүндө аарыг бергеш, куду олурутурдуңуң то-войл, эмчеге чогуур үзүндө барбай тургал кижжилер ол аарыгын хоочураанды алдырар. Чамдык кижжилер ызы-бүрү чүүдүлөр көргөш, эмвенирн орадажып турар. Ынчангыш ол чүүдүлөр-биле олар

6. Хоочураан дизентерияны экиртир өмне болур бе? Ийе, болур. Ону экиртирде, үрүтүчү амнедир хөрек. Аарыг кижжи өмченин айткыш чөмөң чыр, чүң чүрүмү санын, өмченин бүтү сүмелери идел күдөдир, ужурут. Аарыг кижжи боду селги берген шыпаш апар-даа, амнедирин ара сохсадып болбес. Көгүрү үе амнедирин хоочураан дизентерия база каттап калдык болур, ичич эмишкенин каттап эгелзээр алаар.
7. Кижжи бодун болгаш урууларын дизентерия халдавырлыгдан камгалары чүңү кылза ала? Чөмөңлерин болгаш чаш урутуң чөмөңлерин чүрүлдө база арыгалыр чөргө баргының соода холдары савыттан чүзү эртенчөл кутула. Бичин урууларын холдарын хүндө каш каттап чүр, а элечик урууларын, мангыш чөмөңлериниң мурунунда холдарын доктамад чүрү кыдыр өөрдир.
8. Чүрттаа бажыңа экирттери узуктар, олардан алы-чөмөй аны-саваны, мангыш бичин уруулар чир чөмөңлөр дүзүл хө-рек. Урууларын эмискин хөвөргө са-мында-ла сутта хайындир, мунгам са-на иштигө шыккап турга чогуур.
9. Чөгө нөгөлөрүн болгаш чимистери чөмгө хөвөргөш мурунда чык шыкка-лыг чүрү ужурут. Урууларын чүдүңү-

- маан бога, чимистер чыр чоруу чоруур хөрек. Сутту, мангыш ырыкчан салды алгандэ дайындир чир ижер кутула. Сту-лу хоорайны суг дамчыдылгандала а-боод болза, ону база-ла хайындир, соот-каш ижер. Сутту болгаш ижер сутту а-мы халгыш саваларга тургусса чогуур.
8. Урууларын кижжилер аарыглары айымады болур бе? Ол аарыглар уруу-ла дайында-ла бичин урууларга таварып болган оларга нокуч айымыды. Чаш уруутта кыкыч илери келсе, ону өмчеге дөрүң көргүссө чогуур.
9. Илч-шөйүңдү ааран кижжилер чө-дикшиңиз эмнедир хөректин күчүдүр өмнер совет медицина бар. Чүдге аары-нын үдөрөтөс хөрек.
9. Дизентерия ууур турарга кандай болуруз? Кашы-бир аарыга удул камта-ла тарытаны камталың соода кижжи-нин мага-боду ол аарыгын калдык алаар. Элең ашы ижи шөйүңдү аарыла-рыста: дизентерия, ичич тыңше, паразитостур аарыларга удул тарытаның чү-рүлүлдө-ла бир угда чорулду турар. Тарытаны камталың соодаже кижжи-нин мага-боду ол аарыгларын 1/2—1 жыл дүзүгүндө халдакшас. Тарытаны да и-жер аарыг бээр таварыгалар бар. мп-чалы-даа, ол аарыг тарытаны кижжилер дөггөнүндө оларга дык чик.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЗЫНЫ

редакцияның адреси:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчуу, бажы № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редаторнун 24-63, редакторнун ораалкчыларының 35-24, 25-38, ху-рыскалыг секретарының 23-35, партия амырлар кидизиниң 23-54, лизиниң 21-47, улустун кидизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кыз-матчылар кидизиниң 21-27, иштиги информация кидизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75.

Редаторнун 24-63, редакторнун ораалкчыларының 35-24, 25-38, ху-рыскалыг секретарының 23-35, партия амырлар кидизиниң 23-54, лизиниң 21-47, улустун кидизиниң 22-64, чагаа, ажылчын болгаш кыз-матчылар кидизиниң 21-27, иштиги информация кидизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75.

Солун неделада алды каттап үнөр

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлениниң чынында Парладала эгелдигин типографиязы. (Кызыл Шетинкин—Кравченко кудумчуу, 1.)

ТС—02286.